

System polityczny Związku Australijskiego – wybrane zagadnienia

Paweł Suski

Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych,

Abstrakt: Model westminsterski w australijskim wydaniu, posiada osiem podstawowych współzależnych cech, dzięki którym możliwe jest zachowanie równowagi politycznej: a) system jest oparty na wolności jednostki; b) zapewnia rozdział państwa od kościoła; c) parlament występuje jako suweren; d) monarcha brytyjski jest głową państwa; e) wszyscy obywatele są zobowiązani przestrzegać prawa uchwalonego przez parlament; f) system sądowniczy jest niezawisły; g) występuje podział władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą; h) administracja państwowa jest wolna od nacisków egzekutywy¹.

Konstytucyjne podstawy sprawowania rządów stanowią: a) Konstytucja Związku Australijskiego; b) konstytucje stanowe; c) ustawodawstwo stanowe i terytorialne; d) orzeczenia Sądu Najwyższego Australii; e) konwenanse konstytucyjne przyjęte na szczeblu federalnym, stanowym i terytorialnym

The political system of the Commonwealth of Australia – selected issues

Abstract: The Westminster model in the Australian version features eight basic interdependent characteristics which help to keep political balance: a) the system is based on the individual freedom; b) it ensures the division between the church and the state; c) the parliament acts as the sovereign; d) The British monarch is the head of state; e) all citizens are obliged to respect the law adopted by the parliament; f) the judicial system is independent; g) there is power division into legislative, executive and judicial branches; h) state administration is free from pressure from the executives.

The constitutional basis for governance comprise: a) The Constitution of the Commonwealth of Australia; b) state constitutions; c) the state and territory legislation; d) the decisions of the Supreme Court of Australia; e) constitutional conventions adopted at the federal, state and territorial level.

W przypadku Związku Australijskiego mamy do czynienia z systemem parlamentarnym podobnym jak w Zjednoczonym Królestwie i Kanadzie, Nowej Zelandii czy Indiach. Opiera się on na utrzymaniu równowagi pomiędzy parlamentem a wyłanianym w wyborach rządem. Zgodnie z tą zasadą nie tylko parlament może zmusić rząd do ustąpienia, ale również rząd może doprowadzić do sytuacji, w której zostanie rozwiązany parla-

---

¹ L.R. Marchant, *The Westminster Tradition and Australia: The parliamentary democratic system inherited from Britain*, Carlisle 1999, s. 31.

ment. Natomiast brytyjski monarcha pełni zasadniczo funkcję arbitra i zewnętrznego strażnika konstytucji². Wewnętrznym strażnikiem jest Sąd Najwyższy Australii.

Leslie Marchant, opisując model westminsterski w australijskim wydaniu, wskazuje na osiem podstawowych współzależnych cech, dzięki którym możliwe jest zachowanie równowagi politycznej: a) system jest oparty na wolności jednostki; b) zapewnia rozdział państwa od kościoła; c) parlament występuje jako suweren; d) monarcha brytyjski jest głową państwa; e) wszyscy obywatele są zobowiązani przestrzegać prawa uchwalonego przez parlament; f) system sądowniczy jest niezawisły; g) występuje podział władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą; h) administracja państwowa jest wolna od nacisków egzekutywy³.

Konstytucyjne podstawy sprawowania rządów stanowią: a) Konstytucja Związku Australijskiego; b) konstytucje stanowe; c) ustawodawstwo stanowe i terytorialne; d) orzeczenia Sądu Najwyższego Australii; e) konwencje konstytucyjne przyjęte na szczeblu federalnym, stanowym i terytorialnym⁴.

Konstytucja Związku Australijskiego

Australijska konstytucja została sporządzona podczas dwóch konwencji konstytucyjnych⁵. Za jej powstaniem stały m.in.: chęć wzmocnienia obronności, potrzeba wolnego handlu pomiędzy koloniami oraz sentymentalne przywiązanie do dziedzictwa narodowego⁶. Przyjmuje się, że trzy grupy walnie przyczyniły się do jej powstania: autorzy (*Framers*), założyciele (*Founders*) oraz tzw. Ojcowie Konstytucji (*Fathers of the Constitution*)⁷. Za najważniejsze posiedzenie, podczas którego dokonano istotnych uzupełnień i rewizji całego projektu, uważa się sesję w Melbourne trwającą od 20 stycznia do 17 marca 1898 r.⁸ Ostatecznie skorygowany i poprawiony projekt przyszłej konstytucji uzyskał poparcie w czterech koloniach, z wyjątkiem NSW.

Jednakże ani sekretarz ds. kolonii – Joseph Chamberlain, ani brytyjskie *Colonial Office* nie liczyli na to, że projekt zostanie od razu zatwierdzony przez Parlament Imperialny. Punktem spornym okazał się art. 74 ogra-

² L. Janicki, *Federalizm i jego aktualne aspekty*, „Przegląd Zachodni”, Instytut Zachodni, Poznań 1992, s. 13.

³ L.R. Marchant, *The Westminster Tradition and Australia: The parliamentary democratic system inherited from Britain*, Carlisle 1999, s. 31.

⁴ *2008 Year Book Australia No. 90*, Australian Bureau of Statistics, Canberra 208, s. 112, 15.05.2014 <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/DetailsPage/1301.02008?OpenDocument>.

⁵ J.A. La Nauze, *The Making of the Australian Constitution*, Melbourne 1972, s. 38.

⁶ G. Williams, *Human Rights under the Australian Constitution*, Oxford 1999, s. 26.

⁷ J.A. La Nauze, *The Making of the Australian Constitution...* op. cit., s. 81.

⁸ *Ibidem*, s. 194.

niczający apelacje z mającego wkrótce powstać Sądu Najwyższego do Tajnej Rady (*Privy Council*). Delegaci apelowali do opinii publicznej w Anglii, Chamberlain wysyłał prośby do premierów kolonii, którzy pozostawali nieugięci. Postawę Londynu, jak argumentuje autor, można tłumaczyć potrzebą „uniformizacji prawa imperialnego w celu zabezpieczenia interesów inwestorów” na antypodach. Ostatecznie Izba Gmin zgodziła się, aby apelacje nie dotyczyły relacji między federacją a stanami oraz pomiędzy samymi stanami. W przypadku orzeczeń poszczególnych sądów wymagały one jednak specjalnej zgody (*leave*) Sądu Najwyższego Australii⁹. Natomiast Londyn wymusił zgodę na apelacje w kwestii interpretacji konstytucji federalnej i konstytucji stanowych. W tej formie projekt został przyjęty, a 9 lipca 1900 r. królowa Wiktorja złożyła pod nim swój podpis¹⁰.

Konstytucja Związku Australijskiego jest najważniejszym źródłem prawa. Artykuł 109 wyraźnie podporządkowuje konstytucji wszystkie inne konstytucje stanowe. Oznacza to, że każda naniesiona poprawka ma swoje odbicie w prawie stanowym¹¹.

Konstytucja posiada dwa zasadnicze cele: a) stworzenie podstawy prawnej dla federacji; b) ustanowienie systemu władzy. Jako jeden z pierwszych tego typu dokumentów w angloceltyckiej kulturze prawnej odzwierciedla sposób myślenia i wnioskowania człowieka drugiej połowy XIX w. Dlatego zapewne w treści ustawy zasadniczej jest bardzo niewiele zapisów nt. praw mieszkańców piątego kontynentu, przy czym w ostatnich dwóch dekadach wprowadzono kilka nowych przepisów mających na celu ich ochronę¹². Należy pamiętać, że konstytucja jest narzędziem wyznaczającym struktury władzy przyszłej federacji. Uprawnienia władzy dzieli wertykalnie pomiędzy Związek a poszczególne stany, uwzględniając także terytoria, oraz horyzontalnie pomiędzy władzę wykonawczą, sądowniczą i ustawodawczą. Ponadto rezerwuje niewielką liczbę uprawnień legislacyjnych wyłącznie dla parlamentu federalnego¹³.

Zmiana przepisów konstytucji jest dopuszczalna tylko pod pewnymi warunkami. Najpierw obie izby parlamentu muszą zaakceptować projekt bezwzględną większością głosów. Następnie poddawany jest on pod ogólnokrajowe referendum, w którym wymagane jest uzyskanie tzw. „potrójnej większości”. Oznacza to frekwencję wynoszącą w skali całego kraju ponad 50% oraz ponad 50% głosów „z co najmniej czterech stanów oraz większość

---

⁹ D.B. Swinfen, *Imperial Appeal: The Debate on the Appeal to the Privy Council 1833–1986*, Manchester 1987, s. 61–62.

¹⁰ J. Lencznarowicz, *Historia Państw Świata w XX wieku – Australia*, Warszawa 2005, s. 53.

¹¹ *The Australian Constitution as it is Actually Written*, red.: G. L. Paterson, Singapore 2015, s. 202.

¹² Ch. Saunders, *The Constitution of Australia – A Contextual Analysis*, Oxford 2011, s. 39.

¹³ R.S. French, *Reflections on the Australian Constitution*, Sydney 2003, s. 8.

stanów”¹⁴. Tak wysoki próg sprawił, że konstytucja od początków swego istnienia została znowelizowana jedynie 8 razy na łączną liczbę 44 przeprowadzonych referendów¹⁵. Z tego powodu przez wielu jest uważana za jedną z najbardziej stabilnych ustaw zasadniczych na całym świecie. Instytucja, która ma chronić zapisy konstytucji przed nieodpowiedzialnymi próbami zmian, jest Sąd Najwyższy¹⁶. Dzięki swoim nadzwyczajnym uprawnieniom SN jest powszechnie uznawany za „strażnika konstytucji” (*guardian of the Constitution*)¹⁷.

Wzór nowelizacji ustawy zasadniczej został zaczerpnięty ze Szwajcarii. Zaskakujące może być to, że szwajcarska federacja pod koniec XIX w. w dużym stopniu przypominała dzisiejszą Australię. Szwajcaria była w owym czasie krajem wielojęzycznym, zróżnicowanym pod względem rasowym, podzielonym na dwadzieścia dwa kantony. Konstytucja Szwajcarii przez pierwszych siedemdziesiąt lat obowiązywania poddana była nowelizacjom aż 47 razy¹⁸. Sir Robert Garran zwrócił uwagę na to, że Ojcowie Konstytucji chcieli, aby sam proces nowelizacji konstytucji australijskiej był prosty, lecz by stosunkowo trudne było uzyskanie aprobaty odpowiedniej liczby wyborców¹⁹. Australia pod względem obszaru (7,5 mln km²) dorównuje Stanom Zjednoczonym Ameryki Północnej, z wyłączeniem Alaski, lub dwukrotnej wielkości Indii sprzed 1948 r., przy czym jej populacja jest stosunkowo niewielka, gdyż liczy obecnie ponad 23 mln 625 tys. obywateli (stan na grudzień 2014 r.)²⁰.

Pierwotnie konstytucje kolonialne były uchwalane przez kolonialne parlamenty zgodnie z brytyjskimi przepisami prawa. Najważniejszym z uprawnień, jakie nadawały kolonialnym parlamentom, była możliwość stanowienia prawa²¹. Konstytucje stanowe charakteryzują się znacznie węższym zakresem widzenia otaczającej rzeczywistości, łatwiej też i częściej są zmieniane. Kontrastuje to wyraźnie z wymogami dotyczącymi poprawek Konstytucji Związku Australijskiego zawartymi w art. 128²².

---

¹⁴ *Leksykon systemów politycznych*, red.: T. Goduń, M. Cyganowski, S. Dudek, P. Iwaniszczuk, Warszawa 1999, s. 31.

¹⁵ Australian Electoral Commission, Types of referendums, 20.09.2014 <http://www.aec.gov.au/Elections/referendums/types.htm>

¹⁶ *Speaking for Australia: Parliamentary Speeches that Shaped Our Nation*, red.: Rod Kemp, Marion Stanton, Crows Nest 2004, s. 12.

¹⁷ L. Zines, *The High Court and the Constitution*, Sydney 2008, s. 297.

¹⁸ L.F. Crisp, *Australian National Government*, Melbourne 1983, s. 42.

¹⁹ R. Garran, *Prosper the Commonwealth*, Sydney 1958, s. 209.

²⁰ Australian Demographic Statistics – Dec. 2014 Australian Bureau of Statistics, 10.05.2015 <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/mf/3101.0>

²¹ R.D. Lumb, *The Constitutions of the Australian States*, Lucia 1972, s. 81.

²² Commonwealth of Australia Constitution Act – Sect. 128, 14.09.15 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s128.html.

Władza ustawodawcza

Dwuizbowa struktura parlamentu jest odzwierciedleniem federalnego charakteru Związku. John Quick i Robert Garran postrzegali Izbę Reprezentantów jako ucieleśnienie „narodowego punktu widzenia”, natomiast Senat był dla nich wyrazem „dualizmu federacji”²³. Pierwotnie poszczególne stany posiadały równą reprezentację w Senacie, niezależnie od różnic ludnościowych. Natomiast izba niższa została tak zaprojektowana, aby każdy jej członek w przybliżeniu odzwierciedlał proporcjonalnie równą liczbę wyborców. W tym sensie jest ona nie tylko, jak wyżej powiedziano, ogólnokrajową izbą, ale również izbą demokratyczną²⁴. Wraz ze wzrostem liczby ludności rosła liczba mandatów przyznawanych proporcjonalnie każdemu ze stanów czy terytoriów. W chwili obecnej Izba Reprezentantów liczy 150 deputowanych, a Senat 76²⁵.

Obie izby parlamentu federalnego pochodzą z wyborów powszechnych i bezpośrednich. Warto również wiedzieć, że każdy Australijczyk wybiera przedstawicieli do dwóch parlamentów, a nie do jednego, jak ma to miejsce w większości państw na świecie. Jednym jest Parlament Związku (*Commonwealth Parliament*), a drugim Parlament Stanowy (*State Parliament*). Tak duża liczba zgromadzeń narodowych i stanowych jest niejednokrotnie krytykowana, choć jeśli spojrzy się na to przez pryzmat demokracji, ma to swoje dobre strony²⁶.

Najważniejszą, najbardziej pracochłonną i czasochłonną funkcją parlamentu jest funkcja ustawodawcza. Uprawnienia parlamentu federalnego do sprawowania funkcji legislacyjnej zostały zawarte w art. 51 i 52 Konstytucji Związku Australijskiego²⁷. Każda z izb parlamentu jest uprawniona do tworzenia nowych przepisów i zarządzeń. Odnosi się to do sposobu, w jaki kompetencje, przywileje czy immunitety są praktykowane i przestrzegane. Ponadto izby same wyznaczają porządek i sposób wykonywania pracy czy przebieg obrad, a także to, czy izby pracują wspólnie czy osobno²⁸.

W 1987 r., biorąc za podstawę prawną art. 49 konstytucji, stworzono ustawę *Parliamentary Privileges Act 1987*, określającą uprawnienia, przywi-

---

²³ J. Quick, R.R Garran, *Annotated Constitution of the Australian Commonwealth*, op. cit., s. 339.

²⁴ Ibidem, s. 414.

²⁵ Liczba mandatów dla poszczególnych stanów i terytoriów: NSW – 48, VIC – 37, QLD – 30 WA – 15, SA – 11, TAS – 5, ACT – 2, NT – 2. Cf. Infosheet8 – Elections for the House of Representatives, 08.12.2012 http://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/00_-_Infosheets/Infosheet_8_-_Elections_for_the_House_of_Representatives.

²⁶ Ch. Saunders, *It's your Constitution governing Australia today*, Federation Press, Sydney 2003, s. 50.

²⁷ G. Williams, *Human Rights under the Australian Constitution*, op. cit. s. 281–283.

²⁸ *House of Representatives Practice*, op. cit., s. 16.

leje i immunitety obu izb parlamentu i ich członków²⁹. Immunitety oraz uprawnienia stanowią część prawa związkowego, na straży których stoją organy sądownicze. Aby dokonać w nich zmiany, należy przeprowadzić całą procedurę legislacyjną.

Istnieją dwa podstawowe uprawnienia nadane obu izmom parlamentu: a/ uprawnienie do przeprowadzania śledztwa; b/ uprawnienie do karna za obrazę parlamentu. Każda z izb ma prawo żądać obecności osób, przedstawienia odpowiednich dokumentów oraz ujawnienia pod przysięgą materiałów dowodowych. Najczęściej uprawnienia te są udzielane jednej z komisji parlamentarnych dbającej o należyte ich stosowanie. Prawo do wymierzania kary za obrazę parlamentu (*contempt of parliament*) jest odpowiednikiem takiego samego uprawnienia posiadanego przez sądy. Wymiar kar wobec osoby uznanej za winną wynosi od 5000 AU\$ grzywny do sześciu miesięcy pozbawienia wolności, dla osób prawnych 250000 AU\$ grzywny³⁰. Znanym i jak na razie jedynym przypadkiem nałożenia kary więzienia nie przez sąd, ale właśnie przez Izbę Reprezentantów, był przypadek z 1955 r., który dotyczył dwóch dziennikarzy – Browne’a i Fitzpatricka³¹. Nowością zaś w tej dziedzinie jest możliwość uchylecia zasądzonej przez parlament kary. Od 1984 r. odpowiedni zapis ogranicza kategorię czynów uznawanych za obrazę parlamentu, a same czyny poddaje się interpretacji sędziowskiej³².

Jednym z aspektów aktywności politycznej jest uczestnictwo posłów w „gabiniecie cieni” (*Shadow Cabinet*). Tworzą go zazwyczaj byli ministrowie spodziewający się, że w momencie, gdy reprezentowana przez nich partia uzyska większość parlamentarną, obejmą stanowiska w nowo utworzonym rządzie. Oczywiście żaden z nich nie posiada prawa opartego na zasiedzeniu (*prescriptive right*) do uzyskania takiej czy innej teki ministerialnej. Przywódca opozycji (*The Leader of the Opposition*) zazwyczaj podejmuje w tej sprawie ostateczną decyzję. Jednakże taka pozycja umożliwi im nabranie wiedzy i doświadczenia z danego obszaru działalności politycznej i nieformalnie pozwala występować w funkcji rzecznika opozycji³³.

²⁹ Parliamentary Privileges Act 1987, 14.09.15 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ppa1987273/

³⁰ *Odgers` Australian Senate Practice*, red.: Harry Evans, Department of the Senate, Canberra 2008, s. 378.

³¹ H. Evans, *Fitzpatrick and Browne: Imprisonment by a House of Parliament*, Papers on Parliament – No.52, Parliament of Australia, 11.10.2013 http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Senate/Research_and_Education/pops/~/link.aspx?_id=2933BA0273E4485580018726E15978E9&_z=z

³² Statutory Definition of Contempt, Parliament of Australia, 11.10.2013 http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Senate/Powers_practice_n_procedures/odgers/~/link.aspx?_id=A77D8855FCBF4219AE2F6E92FB102A0B&_z=z

³³ L. F. Crisp, *Australian National Government*, op. cit., s. 302.

W parlamencie federalnym działa cały szereg komisji, w ramach których znaleźć można jeszcze podkomisje. Ze względu na członkostwo deputowanych wyróżniamy komisje Izby Reprezentantów, komisje senackie oraz komisje wspólne obu izb. Ponadto występuje też inny podział ze względu na zakres prac i posiadane kompetencje. Wyróżniamy komisje stałe (*standing committees*) i komisje nadzwyczajne (*select committees*). Komisje stałe są ustanawiane wraz z funkcjonowaniem każdego nowego składu parlamentu. Natomiast komisje specjalne są zazwyczaj powoływane w celu przeprowadzenia śledztwa i przedstawienia raportu dotyczącego konkretnego zagadnienia, po czym są rozwiązywane. Organy te mają takie same kompetencje jak parlament. Mogą przeprowadzać śledztwa, wzywać świadków, stosować kary w przypadku, gdy dana osoba świadomie wprowadza w błąd komisję lub kłamie. Komisje mają prawo do parlamentarnych przywilejów gwarantujących członkom pełną swobodę wypowiedzi podczas obrad. Pewną nowością jest obecność w zgromadzeniu narodowym partyjnych komisji, które mają również pewien wpływ na uchwalanie poszczególnych legislacji³⁴.

Władza wykonawcza

Na czele władzy wykonawczej stoi brytyjski monarcha, a jego przedstawicielem jest gubernator generalny. Instytucja gubernatora generalnego została ustanowiona na podstawie konstytucji. Uważa się, że nie ma ważniejszego urzędu w całym Związku Australijskim nad stanowisko gubernatora generalnego. Według niektórych autorów, można nawet mówić o potrójnym podziale uprawnień i funkcji gubernatora: a) prerogatywy; b) uprawnienia władzy wykonawczej; c) uprawnienia władzy ustawodawczej³⁵. Gubernator jest nominowany przez królową za radą (*on the advice*) premiera federalnego. Królowa stoi ponad partią i ponad polityką. Oboje, zarówno królowa, jak i gubernator, muszą działać zgodnie z konstytucją, jednak monarchini nie jest zobowiązana do wspierania jakiegokolwiek opcji politycznej. Ponadto osoby na najwyższych stanowiskach w państwie, czyli ministrowie, sędziowie, członkowie parlamentu, członkowie sił zbrojnych, składają przysięgę wierności osobie, w tym przypadku królowej, która reprezentuje cały naród. „Partie polityczne pojawiają się i znikają, natomiast powinność względem narodu pozostaje”, konkluduje Paul Hasluck³⁶.

Artykuł 62 konstytucji przewiduje ustanowienie Federalnej Rady Wykonawczej (*Federal Executive Council*)³⁷. Krzysztof Prokop określa ją mia-

---

³⁴ G. Singleton, D. Aitkin, B. Jinks, J. Warhurst, *Australian political institutions*, op. cit., s. 126–28.

³⁵ *House of Representatives Practice*, (6th ed.) Department of the House of Representatives, Canberra 2012 s. 4, 12.06. 15 http://www.aph.gov.au/about_parliament/house_of_representatives/powers_practice_and_procedure/practice6

³⁶ P. Hasluck, *The Office of Governor General*, Carlton 1979, s. 8–9.

³⁷ Commonwealth of Australia Constitution Act – Sect. 62, 07.01.2013 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s62.html

nem rządu³⁸. Podobnie pisze Stanisław Bożyk, zaliczając tę instytucję do jednego z dwu członów władzy wykonawczej³⁹. Członkowie Federalnej Rady Wykonawczej są wybierani i zaprzysięgani przez gubernatora generalnego. Gubernator też według uznania (*at pleasure*) może zdecydować o ich dymisji. Wszyscy ministrowie i sekretarze parlamentarni muszą być jednocześnie członkami Rady Wykonawczej⁴⁰. Federalna Rada Wykonawcza jest jednym z mechanizmów konstytucyjnych, dzięki któremu ministrowie kolegialnie mogą mieć wpływ na decyzje gubernatora generalnego.

Ian McAlister wskazuje na historyczne w systemie westminsterskim znaczenie pozycji premiera. W okresie powojennym był on nierozdzielnie związany ze swoją partią, systemem wyborczym oraz instytucjami rządowymi, dzięki którym stał się „pierwszym pośród równych sobie i nikim więcej” (*first among equals and nothing more*). Niejednokrotnie można spotkać się z opinią, że osiągające największe sukcesy rządy posiadają w swoim składzie silnego premiera i podporządkowany sobie gabinet⁴¹. Do najbardziej autokratycznych należeli Ben Chieflly, Robert Menzies, Malcolm Fraser, Bob Hawke, Paul Keating, John Howard. Gough Whitlam, poprzednik Malcolma Fräsera, przeciwnie – nie mógł domagać się swoich uprawnień w stosunku do członków rządu, szczególnie w najbardziej kluczowych sprawach dotyczących gospodarki.

W konstytucji nie istnieje żaden przepis regulujący ustanowienie instytucji premiera ani określający jego rolę. Większość uprawnień, które posiada, wynika z pozycji, jaką posiada, czyli funkcji głowy rządu i przewodniczącego gabinetu. Od premiera oczekuje się, aby był jednocześnie „przywódcą partii, przywódcą rządu i przywódcą kraju”⁴².

Biorąc pod uwagę system westminsterski, można dostrzec pewną przewagę funkcji premiera nad prezydentem wybieranym w wyborach bezpośrednich. Premier mianowicie jest wybierany przez zwolenników zazwyczaj w tym samym czasie, co oni sami. Im zatem realnie zależy na sukcesie własnego przywódcy, gdyż tym w dużym stopniu uwarunkowana jest ich reelekcja. Mimo że brak społecznego poparcia dla premiera może okazać się bardzo szkodliwy, to w drastycznych przypadkach sama partia decyduje o zastąpieniu go innym. W Australii najbardziej znane tego typu zdarzenia miały miejsce dwukrotnie: w 1991 r., gdy Paul Keating zastąpił Boba Hawke'a, i w 2013 r., gdy Kevin Rudd zastąpił Jullię Gillard, oraz w 2015 r. czyli całkiem niedawno Malcolm Turnbull zastąpił Toniego Abbotta. W pierwszych dwu przypadkach ich następcy przegrali wybory. Ponadto wielu wyborców, myśląc o polityce i rządzie, koncentruje swoją uwagę głównie na

---

³⁸ K. Prokop, *Australia [w:] Systemy ustrojowe państw współczesnych*, red.: S. Bożyk, M. Grzybowski, Białystok 2012, s. 547.

³⁹ S. Bożyk, *System Konstytucyjny Australii*, Warszawa 2001, s. 43.

⁴⁰ G. Souter, *Acts of Parliament*, Melbourne 1988, s. 26.

⁴¹ B. Carter, *The British Prime Minister since 1894*, Tom 2, Madison 1951, s. 327.

⁴² *Understanding Prime-Ministerial Performance: Comparative Perspectives*, red.: Paul Strangio, Oxford 2013, s. 1.

osobie premiera. Uzdolniony przywódca potrafi taką sytuację umiejętnie wykorzystać w sprawowaniu władzy nad poszczególnymi członkami rządu⁴³.

W literaturze przedmiotu często spotyka się stwierdzenie, że „gabinet jest niekwestionowanym wierzchołkiem władzy wykonawczej”. To gabinet⁴⁴ wyznacza finansowy i legislacyjny zakres prac rządu, określa tryb obrad parlamentu, zatwierdza wszystkie ważniejsze nominacje na stanowiska urzędników państwowych i sędziów federalnych, jak również ma pieczę nad wszystkimi materiałami, które są przekazywane na ręce przedstawiciela królowej. Za każdym razem z większości parlamentarnej wyłaniany jest rząd federalny, który zgodnie z niemal dwuwiekową tradycją jest odpowiedzialny przed parlamentem. Przy jego tworzeniu bierze się pod uwagę aktualny układ sił politycznych w parlamencie⁴⁵. Tymczasem kronikarze polityczni z przełomu XIX i XX wieku – John Quick i Robert Garran – nieco inaczej zdefiniowali gabinet: „Jest to nieformalne ciało nieposiadające statusu prawnego; w istocie będące instytucją całkowicie nieznaną w systemie prawnym; istnieje jedynie na zasadzie tradycji, a mimo to jest główną siłą we władzy wykonawczej każdej brytyjskiej kolonii. (...) Obrady gabinetu strzeżone są tajemnicą, z wyjątkiem Korony. Postanowienia i sprawy administracyjne wymagają zgody Korony”⁴⁶.

System westminsterski wymaga długiej praktyki, dlatego tylko nieliczni osiągają odpowiednie doświadczenie, dzięki któremu potrafią umiejętnie kierować obradami gabinetu. Gabinet za czasów Johna Howarda w momencie czasowej nieobecności przywódcy powstrzymywał się od podejmowania istotnych politycznie decyzji. Podobnie rzecz się miała z Malcolmem Fraserem, tymczasem Bob Hawke w swoim podejściu był nieco bardziej ugodowy⁴⁷.

Okazuje się, że nie wszyscy ministrowie są członkami gabinetu. Taki rozdział istnieje jedynie w dwóch państwach na świecie – w Wielkiej Brytanii i w Związku Australijskim. W terminologii pojawia się określenie „gabinet o zawężonym składzie”. W 1956 r. Robert Menzies dokonał podziału gabinetu na dwie grupy: starszych rangą ministrów i młodszych rangą ministrów. Od tamtej pory, z wyjątkiem okresu 1972–1975, sytuacja pozostaje bez zmian, z tym, że najczęściej zmienia się liczba członków poszczególnych grup. Większość członków gabinetu pochodzi z izby niższej⁴⁸.

---

⁴³ G. Singleton, D. Aitkin, B. Jinks, J. Warhurst, *Australian political institutions*, Frenchs Forrest 2000, s. 164–165.

⁴⁴ *Institutions on the Edge? Capacity for Governance*, red.: Michael Keating, John Wanna, Patrick Weller, St Leonards, s. 48.

⁴⁵ S. Bożyk, *System Konstytucyjny Australii*, op. cit. s. 27.

⁴⁶ J. Quick, R.R. Garran, *Annotated Constitution of the Australian Commonwealth*, Sydney 1901, s. 704.

⁴⁷ G. Singleton, D. Aitkin, B. Jinks, J. Warhurst, *Australian political institutions*, op. cit. s. 162.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 142–143.

Każdy z ministrów jest odpowiedzialny za swoje działania oraz za działania podległego sobie ministerstwa przed parlamentem. Nazywa się to osobistą odpowiedzialnością. Wszyscy ministrowie jako całość są odpowiedzialni przed parlamentem za politykę rządu. W tym przypadku mamy do czynienia z odpowiedzialnością zbiorową⁴⁹.

Na koniec interesujący może być stosunek młodych Australijczyków (wiek 17–25 lat) do polityków. Otóż z ankiety przeprowadzonej na początku 2004 r. wynika, że zdecydowana większość określa polityków mianem kłamców (*liars*) i niedotrzymujących obietnicy (*promise breakers*). Tylko połowa respondentów uznaje, że posłowie i senatorowie działają dla dobra kraju, natomiast w uczciwość polityków wierzy jedynie jedna czwarta⁵⁰. Zazwyczaj większe zaufanie do polityków wykazują młodzi mężczyźni, a młode kobiety są bardziej nieufne. Najprawdopodobniej, aby zmienić ten niekorzystny obraz, potrzeba, aby politycy przyjmowali ogólnoludzkie i humanistyczne wartości, takie jak: uczciwość, honor, patriotyzm, odwaga cywilna, szacunek dla przeciwników politycznych. Makiawelizm, choć niejednokrotnie bywa skuteczny, szczególnie w okresie ostrej kampanii wyborczej, w ostateczności obraca się przeciwko osobie, która go stosuje.

Władza sądownicza

Najwyższą instancją sądową na terenie Związku Australijskiego jest federalny Sąd Najwyższy (*High Court of Australia*). Sąd Najwyższy powstał w oparciu o art. 71 III rozdziału konstytucji, która zakłada istnienie Najwyższego Sądu Federalnego (*Federal Supreme Court*), zwanego Sądem Najwyższym Australii⁵¹. Konstytucja w tej kwestii stanowi: „Władza sądowa w Związku będzie należała do Federalnego Sądu Najwyższego, zwanego Wysokim Sądem Australii, oraz innych sądów federalnych, które utworzy parlament, a także do tych sądów, które wyposaży on w jurysdykcję federalną”⁵². Wiele lat temu zniesiono procedurę odwołań do Tajnej Rady w sprawach na gruncie ustawodawstwa federalnego⁵³. Dokonało się to na podstawie art. 74 konstytucji⁵⁴. Rozpatrzenie apelacji jest dyskrecjonalne i odbywa się na zasadzie udzielenia specjalnej zgody, a szczegółowo regulu-

⁴⁹ Royal Commission on Australian Government Administration, Report 1976 s. 65, 05.05.2013 http://apo.org.au/sites/default/files/docs/RoyalCommissionOnAustralianGovernmentAdministration_1976_reduced.pdf

⁵⁰ L. Saha, K. Edwards, *Report 1 – Enrolment and Voting*, Youth Electoral Study – YES, University of Sydney, Dec. 2004, s. 23, 03.05.2013 http://www.aec.gov.au/About_AEC/Publications/youth_study/youth_study_1/index.htm

⁵¹ Commonwealth of Australia Constitution Act – Sect. 71, 17.09.2014 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s71.html

⁵² S. Bożyk, *System Konstytucyjny ...*, op. cit. s. 71.

⁵³ *A Dictionary of Law*, red.: J. Law, E. A. Martin, Oxford 2009, s. 426.

⁵⁴ Commonwealth of Australia Constitution Act – Sect. 74, 13.09.15 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s74.html

je to ustawa *Judiciary Act 1903*. Należy podkreślić, że SN jest sądem apelacyjnym o ograniczonym zakresie. Zgoda taka może być udzielona w trzech przypadkach. Po pierwsze, jeśli apelacja dotyczy problemu prawnego o publicznym znaczeniu. Po drugie, jeśli pojawiają się różnice co do opinii stanu prawnego pomiędzy sądami lub w ramach danego sądu. Po trzecie, jeśli wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości⁵⁵.

Niezależnie od Sądu Najwyższego w Związku Australijskim działają trzy powszechne sądy federalne: Australijski Sąd Federalny (*Federal Court of Australia*), Federalny Sąd Okręgowy Australii (*Federal Circuit Court of Australia*) oraz Rodzinny Sąd Australii (*Family Court of Australia*).

Sąd Federalny utworzony został na bazie ustawy *Federal Circuit Court of Australia Act 1999*⁵⁶. Przejął on jurysdykcję uprzednio istniejącego Federalnego Sądu Magistrackiego zawartą w ustawie *Federal Magistrates (Consequential Amendment) Act 1999*⁵⁷. Utworzenie tego organu miało na celu zapewnienie uproszczonej i bardziej dostępnej procedury rozwiązywania sporów prawnych bez potrzeby korzystania z pomocy Sądu Federalnego i Sądu Rodzinnego. Sąd posiada dwa typy jurysdykcji. Pierwszy z nich dotyczy orzecznictwa z zakresu prawa rodzinnego (*family law*) i prawa alimentacyjnego (*child support*), drugi natomiast powszechnego prawa federalnego. Jurysdykcja Sądu Okręgowego Australii w dużej części pokrywa się z jurysdykcją Federalnego Sądu Australii i Sądu Rodzinnego Australii, nie dotyczy jednak spraw karnych. Pierwszy zakres orzecznictwa obejmuje m.in.: sprawy rozwodowe, kwestie własności, utrzymanie małżonka lub konkubenta, postanowienia o odebraniu, zatrzymaniu czy odzyskaniu dziecka, określenie ojcostwa, odzyskanie wydatków poniesionych na utrzymanie dziecka, przy czym FSO nie orzeka w kwestiach adopcji, unieważnienia czy uprawomocnienia małżeństwa.

Drugi zakres zaś wiąże się z wydawaniem nakazów, zakazów, upomnień wyższym urzędnikom państwowym na podstawie przepisów prawa administracyjnego (*administrative law*). Ponadto sąd rozstrzyga sprawy dotyczące upadłości osób prawnych (*bankruptcy law*), praw człowieka (*human rights*), prawa do zachowania prywatności (*privacy law*), stosunków pracowniczych (*industrial law*), własności intelektualnej (*intellectual property*), migracji (*migration*), prawa morskiego (*admiralty*), prawa konsumenckiego i prawa przeciwko nieuczciwej konkurencji (*consumer law*) oraz prawa handlowego (*trade practices*), a także praw człowieka (*human rights*). Federalny Sąd Okręgowy posiada jurysdykcję zbieżną z Federalnym Sądem Australii odnośnie apelacji dot. spraw wizowych Administracyjnego Trybunału

---

⁵⁵ Judiciary Act 1903 – Sect. 35A, 16.09.14 [http:// www. austlii. edu. au /au/legis/ cth/consol_act/ja1903112/s35a.html](http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ja1903112/s35a.html)

⁵⁶ Federal Circuit Court of Australia Act 1999, 12.09.15 [http:// www5. austlii. edu. au /au/legis/cth/consol_act/fccoaa1999325/](http://www5.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/fccoaa1999325/)

⁵⁷ Federal Magistrates Act 1999, 19.09.15 [https:// www. comlaw. gov. au /Details/C2004A00583](https://www.comlaw.gov.au/Details/C2004A00583)

Apelacyjnego (*Administrative Appeals Tribunal*), przy czym jurysdykcja FSO nie różni się niczym, jeśli chodzi o kwestie zawarte w ustawach o upadłości (*Bankruptcy Act 1966*) oraz o ustalenia Komisji Praw Człowieka i Równych Szans (*Human Rights and Equal Opportunity Commission Act 1986*)⁵⁸.

Australijski Sąd Rodzinny jest sądem wyspecjalizowanym. Działa on na terenie wszystkich stanów i terytoriów, z wyjątkiem Zachodniej Australii⁵⁹. Przez ponad 60 lat orzecznictwo w zakresie prawa rodzinnego leżało w gestii poszczególnych stanów. W 1959 r. parlament uchwalił ustawę dot. spraw małżeńskich *Matrimonial Cases Act 1959*⁶⁰, jednak nadal orzecznictwem w tym zakresie zajmowały się stanowe sądy najwyższe. ASR swoje działanie rozpoczął dopiero w 1976 r. na mocy ustawy *Family Law Act 1975*⁶¹. Do orzecznictwa należą sprawy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, choć nie tylko, bo jeszcze: rozwody, separacja i podział własności i majątku. Sąd Rodzinny posiada wydział ogólny i wydział apelacyjny⁶². W Sądzie Rodzinnym nie ma ławy przysięgłych⁶³.

W Związku Australijskim istnieją obok siebie dwa systemy orzecznictwa: system sądownictwa cywilnego i system sądownictwa karnego. Każdy z nich zasadniczo funkcjonuje na poziomie sądów pierwszej i drugiej instancji. Działające tam sądy posiadają różne określenia, zależnie od swej lokalizacji (stanu lub terytorium) oraz charakteru (cywilny, karny, karno-cywilny)⁶⁴.

We wszystkich stanach Związku Australijskiego najważniejszymi instytucjami odwoławczymi są stanowe Sądy Najwyższe (*Supreme Courts*). Przyjmują one apelacje od orzeczeń sądów niższej instancji. Sądy drugiej instancji (*intermediate courts*) istnieją pod nazwą sądów okręgowych (*County Courts* lub *District Courts*), przy czym anglojęzyczne określenie „pośredni” (*intermediate*) odnosi się nie do pozycji organu sądowniczego, lecz do typu przynależnego jemu orzecznictwa. Działają one na podstawie konstytucji stanowych i rozpatrują zarówno sprawy karne, jak i cywilne, a także przyjmują odwołania od orzeczeń sądów pierwszej instancji⁶⁵.

Sądy pierwszej instancji występują pod nazwą *Lower Courts* lub *Inferior Courts* i dzielą się na sądy magistrackie (*Magistrates Courts*), sądy niższego rzędu (*Local Court*), sądy spraw drobnych (*Court of Petty Sessions*) oraz sądy

---

⁵⁸ Jurisdiction of the Federal Circuit Court of Australia, Federal Circuit Court of Australia, 12.09.15 <http://www.federalcircuitcourt.gov.au/wps/wcm/connect/fccweb/about/jurisdictions/>

⁵⁹ P. Mikuli, *Sądy a Parlament w ustrojach Australii, Kanady i Nowej Zelandii*, Kraków 2010, s. 124.

⁶⁰ *Matrimonial Cases Act 1959*, 20.09.15 <https://www.comlaw.gov.au/Series/C1959A00104>

⁶¹ B. Brassil, D. Brassil, *Excel HSC Legal Studies*, Pascal Press, Sydney 1996, s. 147–148.

⁶² *Family Law Act 1975 – Sect. 22 (AA) & 22 (AF)*, 18.09.2014 <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2013C00053>

⁶³ J. Carvan, *Understanding the Australian Legal System*, Sydney 2002, s. 64.

⁶⁴ D. Barker, *Essential Australian Law*, Sydney 2000, s. 43–44.

⁶⁵ T. Wiecech, *Ustroje Federalne Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii*, Kraków 2009, s. 244.

uproszczonej procedury (*Court of Summary Jurisdiction*)⁶⁶. W sądach pierwszej instancji oraz w sądach drugiej instancji kwestie prawa (*issues of law*) są mocno ograniczone lub w większości nie podlegają zaskarżeniu. Dużo większą wagę natomiast przywiązuje się tutaj do kwestii ustalenia faktów. Szczególnie w procesach karnych potrzebne jest rzetelne ukazanie rzeczywistości⁶⁷. Nie istnieje federalne orzecznictwo w sprawach karnych dotyczące młodocianych przestępców. Sprawy te są rozstrzygane na poziomie stanu lub terytorium w sądach *Children's Court*, *Juvenile Court* lub *Youth Court*⁶⁸. Powszechnie podkreśla się znaczenie sądów pierwszej instancji, gdyż w skali bezwzględnej one właśnie rozpatrują ponad trzy czwarte wszystkich spraw w Australii⁶⁹. Oczywiście lista sądów daleka jest od kompletności.

Jedną z gwarancji praw i wolności jest dwuinстанcyjność postępowania, jednakże na przykładzie Australii, podobnie jak w systemie prawnym USA, można zauważyć trójinstancyjność⁷⁰. Można by rzec, że po odtworzeniu sądów okręgowych w stanie Queensland w 1958 r. oraz w Zachodniej Australii w 1969 r. we wszystkich stanach pojawiła się trójstopniowa, zarówno cywilna, jak i karna, struktura sądownicza (*three-tier structure*)⁷¹.

Aby lepiej zrozumieć tradycję prawną Australii, należy pamiętać o czterech podstawowych jej atrybutach. Patryk Parkinson poświęca ich charakterystyce pierwszych kilka stron swojej monografii. Autor wyjaśnia, że jest to tradycja recypowana, będąca wytworem ewolucji, a nie rewolucji, przejawia raczej właściwości monokulturowe niż wielokulturowe, posiada historycznie cechy patriarchalne⁷².

Bibliografia

- A Dictionary of Law*, red.: J. Law, E. A. Martin, Oxford University Press, Oxford 2009.
- Barker D., *Essential Australian Law*, Cavendish Publishing, Sydney 2000.
- Bowen J., *The Macquarie Easy Guide to Australian Law*, Chatswood 1987.
- Bożyk S., *System Konstytucyjny Australii*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2001.
- Brassil B., Brassil D., *Excel HSC Legal Studies*, Pascal Press, Sydney 1996.
- Cambridge Handbook of Australian Criminology*, red.: A. Graycar, P. Grabowsky, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- Carter B., *The British Prime Minister since 1894*, tom. 2, University of Wisconsin, Madison 1951.

---

⁶⁶ *Cambridge Handbook of Australian Criminology*, A. Graycar, P. Grabowsky, Cambridge 2002, s. 74.

⁶⁷ G.N. Heilbronn, *Introducing the Law*, Sydney 2008, s. 286.

⁶⁸ J. Crawford, B. Opeskin, *Australian Courts of Law*, Oxford 2004, s. 226.

⁶⁹ J. Bowen, *The Macquarie Easy Guide to Australian Law*, Chatswood 1987, s. 765.

⁷⁰ R. Tokarczyk, *Prawo Amerykańskie*, Warszawa 2009, s. 60.

⁷¹ J. Crawford, B. Opeskin, *Australian Courts of Law*, op. cit., s. 108.

⁷² P. Parkinson, *Tradition and Change in Australian Law*, Sydney 2005, s. 3.

-
- Carvan J., *Understanding the Australian Legal System*, Law Book Co., Sydney 2002.
- Crawford J., Opeskin B., *Australian Courts of Law*, Oxford University Press, South Melbourne 2004.
- Crisp L. F., *Australian National Government*, Longman Cheshire Pty Limited, Melbourne 1983.
- French R. S., *Reflections on the Australian Constitution*, Federation Press, Sydney 2003.
- Garran R., *Prosper the Commonwealth*, Angus and Robertson, Sydney 1958.
- Hasluck P., *The Office of Governor General*, Melbourne University Press, Carlton 1979.
- Heilbronn G. N., *Introducing the Law*, CCH Wolters Kluwer business, Sydney 2008.
- Institutions on the Edge? Capacity for Governance*, red.: M. Keating, J. Wanna, P. Weller, Allen & Unwin, St. Leonards 2000.
- Janicki L., *Federalizm i jego aktualne aspekty*, „Przegląd Zachodni”, Tom 51, Instytut Zachodni, Poznań 1992.
- La Nauze J. A., *The Making of the Australian Constitution*, Melbourne University Press, Melbourne 1972.
- Leksykon systemów politycznych*, red.: T. Goduń, M. Cyganowski, S. Dudek, P. Iwaniszczuk, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1999.
- Lencznarowicz J., *Historia Państw Świata w XX wieku – Australia*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2005.
- Lumb R.D., *The Constitutions of the Australian States*, University of Queensland Press, St. Lucia 1972.
- Marchant L.R., *The Westminster Tradition and Australia: The parliamentary democratic system inherited from Britain*, Hesperian Press, Carlisle 1999.
- Mikuli P., *Sądy a Parlament w ustrojach Australii, Kanady i Nowej Zelandii*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010.
- Odgers Australian Senate Practice*, red.: H. Evans, Department of the Senate, Canberra 2008.
- Parkinson P., *Tradition and Change in Australian Law*, Lawbook Co., Sydney 2005.
- Prokop K., *Australia [w:] Systemy ustrojowe państw współczesnych*, red. S. Bożyk, M. Grzybowski, Białystok 2012.
- Quick J., Garran R., *Annotated Constitution of the Australian Commonwealth*, Angus & Robertson, Sydney 1901.
- Saunders Ch., *It's your Constitution governing Australia today*, Federation Press, Sydney 2003.
- Saunders Ch., *The Constitution of Australia– A Contextual Analysis*, Hart Publishing, Oxford 2011.
- Singleton G., Aitkin D., Jinks B., Warhurst J., *Australian political institutions*, Pearson Education Australia, French Forrest 2000.

- Souter G., *Acts of Parliament*, Melbourne University Press, Melbourne 1988.
- Speaking for Australia: Parliamentary Speeches that Shaped Our Nation*, red.: R. Kemp, M. Stanton, Allen & Unwin, Crows Nest 2004.
- Swinfen D. B., *Imperial Appeal: The Debate on the Appeal to the Privy Council 1833–1986*, Manchester University Press, Manchester 1987.
- Tokarczyk R., *Prawo Amerykańskie*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009.
- The Australian Constitution as it is Actually Written*, red.: G. L. Paterson, Strategic Book Publishing & Rights Co., Singapore 2015.
- Understanding Prime-Ministerial Performance: Comparative Perspectives*, red.: P. Strangio, P. T'Hart, J. Walter, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Wiecech T., *Ustroje Federalne Stanów Zjednoczonych, Kanady, Australii*, Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
- Williams G., *Human Rights under the Australian Constitution*, Oxford 1999.
- Zines L., *The High Court and the Constitution*, Federation Press, Sydney 2008.

Akty prawne

- Commonwealth of Australia Constitution Act – Sect. 62, 07.01.2013 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s62.html
- Commonwealth of Australia Constitution Act – Sect. 71, 17.09.2014 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s71.html
- Commonwealth of Australia Constitution Act – Sect. 74, 13.09.15 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s74.html
- Commonwealth of Australia Constitution Act – Sect. 128, 14.09.15 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/coaca430/s128.html
- Family Law Act 1975 – Sect. 22 (AA) & 22 (AF), 18.09.2014 <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2013C00053>
- Federal Circuit Court of Australia Act 1999, 12.09.15 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/fccoaa1999325/
- Federal Magistrates Act 1999, 19.09.15 <https://www.comlaw.gov.au/Details/C2004A00583>
- Judiciary Act 1903 – Sect. 35A, 16.09.14 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ja1903112/s35a.html
- Matrimonial Cases Act 1959, 20.09.15 <https://www.comlaw.gov.au/Series/C1959A00104>
- Parliamentary Privileges Act 1987, 14.09.15 http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ppa1987273/

Źródła internetowe

- Australian Demographic Statistics – Dec. 2014*, Australian Bureau of Statistics, 10. 05.2015 <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/mf/3101.0>

-
- Australian Electoral Commission*, Types of referendums, 20.09.2014
<http://www.aec.gov.au/Elections/referendums/types.htm>
- Elections for the House of Representatives*, Infosheet8 , 08.12.2012
http://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/00_-_Infosheets/Infosheet_8_-_Elections_for_the_House_of_Representatives
- Evans H., *Fitzpatrick and Browne: Imprisonment by a House of Parliament*, Papers on Parliament – No.52, Parliament of Australia, 11.10.2013
http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Senate/Research_and_Education/pops/~/link.aspx?=2933BA0273E4485580018726E15978E9&_z=z
- House of Representatives Practice*, (6th ed.) Department of the House of Representatives, Canberra 2012 , s. 4, 12.06. 15 http://www.aph.gov.au/about_parliament/house_of_representatives/powers_practice_and_procedure/practice6
- Jurisdiction of the Federal Circuit Court of Australia*, Federal Circuit Court of Australia, 12.09.15 <http://www.federalcircuitcourt.gov.au/wps/wcm/connect/fccweb/about/jurisdictions/>
- Royal Commission on Australian Government Administration*, Report 1976 , s. 65, 05.05.2013 http://apo.org.au/sites/default/files/docs/RoyalCommissionOnAustralianGovernmentAdministration_1976_reduced.pdf
- Saha L., Edwards K., *Report 1 – Enrolment and Voting*, Youth Electoral Study – YES, University of Sydney, Dec. 2004, s. 23, 03.05.2013
http://www.aec.gov.au/About_AEC/Publications/youth_study/youth_study_1/index.htm
- Statutory Definition of Contempt*, Parliament of Australia, 11.10.2013
http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Senate/Powers_practice_n_procedures/odgers/~link.aspx?_id=A77D8855FCBF4219AE2F6E92FB102A0B&_z=z
- 2008 Year Book Australia No. 90*, Australian Bureau of Statistics, Canberra 2008, 15.05.2014 <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/DetailsPage/1301.02008?OpenDocument>